

УДК 929Рил+78.071.1Лис]:37.015.311

КОРНИЙ ЛІДІЯ

доктор мистецтвознавства, провідний науковий співробітник відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

KORNIY LIDIYA

a Doctor of Art Studies, a chief research fellow at the Department of Screen-Stage Arts and Culturology of the NASU M. Rylskiy Institute for Art Studies, Folkloristics and Ethnology

Бібліографічний опис:

Корній, Л. (2020) Тадей і Максим Рильські та Микола Лисенко: вплив середовища на формування особистості. *Народна творчість та етнологія*, 3 (385), 94–103.

Korniy, L. (2020) Tadey and Maksym Rylski with Mykola Lysenko: Influence of the Surroundings on the Personality Formation. *Folk Art and Ethnology*, 3 (385), 94–103.

ТАДЕЙ І МАКСИМ РИЛЬСЬКІ ТА МИКОЛА ЛИСЕНКО: ВПЛИВ СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Анотація / Abstract

У статті розглянуто, як мікросередовище «Київської Старої громади» та Микола Лисенко позначилися на формуванні особистості Максима Рильського. Висвітлено вплив студентського руху Київського університету кінця 50-х – 60-х років XIX ст. на становлення національно-демократичних світоглядних принципів Тадея Рильського та М. Лисенка, що відбулося на способі їхнього життя та різнобічній діяльності. Звернено увагу на культурницьку діяльність «Київської Старої громади» й активну участь у ній Т. Рильського та М. Лисенка. Відзначено формування в середовищі «Київської Старої громади» нового типу особистості – інтелектуала – громадянина з національною самосвідомістю. Громадянськість особистості з народолюбним та патріотичним світоглядом була характерна для багатьох громадянців, зокрема, для Т. Рильського та М. Лисенка. Способом свого життя та діяльністю вони вплинули на погляди, життєві пріоритети і мистецькі принципи молодого М. Рильського. Подано відомості про їхні дружні та творчі стосунки. Розкрито роль М. Лисенка, як одного з найвидатніших представників українського національного відродження другої половини XIX – початку XX ст., та його середовища у формуванні особистості М. Рильського, зокрема, представлено інформацію щодо наближення до музичної сфери, яка вплинула і на його поетичну творчість. У пропонованій статті відзначено діяльність М. Рильського в музикознавчій сфері, при цьому звернено особливу увагу на його праці про М. Лисенка. Підкреслено, що автор виділяв громадянськість як найважливішу рису особистості композитора, а також зауважував нову якість народності та національну самобутність його творчості. Ці риси були характерні і для самого М. Рильського, що підтвердила його поетична творчість і багаторічна самовіддана праця на розвиток української культури як директора Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії. У цьому він

продовжив традиції свого батька, громадівців та М. Лисенка. Наголошено на значній ролі М. Рильського в справі друкування, редагування та виконання спадщини композитора.

Ключові слова: мікросередовище, українська культура, особистість, громада, громадянськість, народність, національне, поетична творчість, композиторська творчість, музикознавча сфера.

An influence of the microhabitat of the 'Kyivan Old Society' and Mykola Lysenko on the formation of Maksym Rylskyi personality is considered in the article. The peculiarities of the students' movement of Kyiv University of the late 1850s – 1860s on the development of national-democratic world-view principles of Tadey Rylskyi and Mykola Lysenko are described. It has affected the way of their life and versatile activities. Attention is focused on the cultural work of the 'Kyivan Old Society' and active participation of T. Rylskyi and M. Lysenko in it. The formation of a new type of personality, known as an intellectual, in the surroundings of the 'Kyivan Old Society' is noted. Intellectual is a person with the national self-consciousness. The civil consciousness of the personality with love to nation and patriotic world-view are typical for the many representatives of hromady, in particular T. Rylskyi and M. Lysenko. They have influenced on the ideas, life priorities and artistic principles of a young M. Rylskyi by the way of their life and activities. The facts on their friendly and creative relations are submitted. M. Lysenko significance as one of the most outstanding representatives of Ukrainian national revival of the second half of the 19th – early 20th century and his surroundings in the formation of M. Rylskyi personality is described. In particular, information concerning the approaching to musical sphere, that has influenced on his poetical works, is proposed. The M. Rylskyi activities in the field of musicology is mentioned in the article. Peculiar attention is paid to his works about M. Lysenko. It is emphasized, that the author has distinguished the civil consciousness as the most important feature of the composer's personality and also as a new quality of the national character and national originality of his works. These features are typical for M. Rylskyi himself. It is confirmed with his poetical heritage and unselfish work for the development of Ukrainian culture as the director of the Institute for Art Studies, Folkloristics and Ethnography of many years. He has continued his father's traditions, hromadivtsi and M. Lysenko in such a way. A great significance of M. Rylskyi in the cause of publication, editing and execution of the composer's heritage is emphasized.

Keywords: microhabitat, Ukrainian culture, personality, hromada, civil consciousness, national character, national, poetical works, composer works, the sphere of musicology.

Загальновідомою є теза, що середовище, у якому живе особа (географічне, домашнє, соціальне), впливає на її розвиток. Компонентом соціального середовища є мікросередовище, де відбуваються безпосередні контакти особи з її найближчим оточенням, наприклад, у межах певної групи людей, у навчальному закладі та інших інституціях. Мікросередовища можуть мати суттєвий вплив на свідомість особи, змінювати напрям її діяльності тощо.

Мікросередовища групи українських студентів Київського університету кінця 50-х – 60-х років ХІХ ст. та української інтелігенції, що об'єдналася в «Київську Стару громаду», мали визначальну роль у формуванні світоглядних орієнтирів Тадея Рильського та Миколи Лисенка. Способом свого життя та діяльністю вони вплинули на погляди, життєві пріоритети та мистецькі принципи молодого Максима Рильського.

У 60-х роках ХІХ ст., як відзначають дослідники, сформувалася національно

свідома інтелігенція і розпочалося «українське відродження» [24, с. 22]. Почалося це наприкінці 1950-х років зі студентського руху в Київському університеті Св. Володимира. У ньому сформувалися студентські угруповання – польське, російське та українське, члени яких були прихильниками народницької ідеології, але різнилися національними пріоритетами. До польського об'єднання належали, зокрема, студенти, що походили зі спольщених шляхетських родин (так звані «хлопома-ни»). Вони пройнялися любов'ю до українців (переважно селян) і усвідомили, що мають служити тому народові, серед якого живуть. Серед учасників цієї групи були Володимир Антонович, Тадей Рильський, Богдан Познанський та ін. Ці студенти оголосили себе українцями і приєдналися до української групи. На її засіданнях обговорювали питання про окремішність українського народу, що має багату культуру, яку слід пізнавати, а також про необхідність

проводити просвітницьку роботу серед простих людей.

У це мікросередовище студентського руху потрапив М. Лисенко 1860 року, коли перевівся з Харківського до Київського університету. Тут він, очевидно, уперше зустрівся з Т. Рильським, який став його близьким приятелем на багато років. М. Старицький у спогадах про М. Лисенка писав, що на студентському зібранні «було вирішено, що український народ складає особливу національність, багату усіма даними для культурного розвитку та участі на повний голос в слов'янському концерті» [27, с. 27]. М. Старицький відзначив також особливу дієвість таких зібрань на М. Лисенка, котрий вийшов з одного з них, «немов п'яний і з того часу став найбільш завзятим українофілом, як охрестили нас потім <...> Все, що зберігалося в таїнах його серця, спалахнуло яскравим полум'ям, у якому згоріли його барські спогади, аристократичні тенденції, світські прив'язаності, а всі прагнення з'єдналися в одну широку любов до свого рідного народу і до духовного прояву його особи» [27, с. 28–29]. Письменниця Олена Пчілка зазначила, що переїзд М. Лисенка до Києва був переломним у житті юнака, який «опинився у свідомій і могутній течії національно-українського напрямку» [13, с. 44]. Отже, київське студентське мікросередовище вплинуло на формування в нього української національної ідентичності, а також породило особливий інтерес до народної сфери, зокрема, народної пісні. М. Лисенко згодом став, за його словами, «запеклим фанатичним народовцем» [8, с. 163] та «глибоким, гостро пересвідченим патріотом» [9, с. 272].

На основі українського студентського гуртка на рубежі 1860–1861 років з ініціативи його членів, зокрема «хлопоманів», була створена таємна організація «Київська громада» («Київська Стара громада»). Вона, а також інші громади, що виникли в різних містах України, відіграла важливу роль в українському національно-культурному відродженні другої полови-

ні XIX – початку XX ст. Кількість членів «Київської громади» поступово зростає від 10–20 до 300 осіб. Активними її учасниками були В. Антонович, Т. Рильський, М. Лисенко, П. Чубинський, П. Житецький, М. Драгоманов, М. Старицький, О. Русов, Олена Пчілка та ін. Це була культурницька організація. У ній об'єдналася патріотична, високоінтелектуальна інтелігенція (науковці, митці). Їхньою метою було всебічне вивчення українського народу в антропологічному, філологічному, етнографічному, фольклорному, психологічному і культурно-історичному аспектах [30, с. 90–91].

У середовищі «Київської громади» формувалася новий тип особистості – інтелектуала – громадянина з національною самосвідомістю, у якого на першому плані були не власні інтереси, а потреби народу та нації. Громадянськість особистості з народолюбним та патріотичним світоглядом була характерна для багатьох громадянців, зокрема, для Т. Рильського і М. Лисенка. Останній в одному з листів писав: «Не моє особисте я мені любе в моїх роботах, бо я освічений собі чоловік і перейнятий глибокою ідеєю добра до моєї вітчизни, роблю й працюю на користь їй. Під цим стягом тільки й повинен ходити й ділати» [7, с. 254].

Т. Рильський був нащадком старовинного спольщеного роду, його батько – заможний польський поміщик. Під впливом студентського руху, зокрема, приятеля В. Антоновича, Тадей відмовився від поглядів своїх батьків і перейнявся долею українського народу. У перших статтях, написаних 1861 року («С правого берега Дніпра», часопис «Киевская старина»; «Несколько слов о дворянах правого берега Дніпра», часопис «Основа»), він у полемічній формі пояснює, чим був викликаний його відхід від польського дворянства. Т. Рильський зазначав, що «більша частина українських дворян правого берега Дніпра не що інше, як ополячені українці» [23, с. 65]. «Молоде покоління перестає себе вважати чужим народові, земля якого їх вигодувала, пісня котрого пробудила

у них перші сердечні думи, з котрим вони мають зійтися в майбутньому суспільному житті» [22, с. 59]. «Ці люди, які вийшли з середовища української ополяченої шляхти, вивчаючи місцеве минуле життя, сучасні її потреби, прийшли до свідомості своєї національної солідарності з місцевим українським населенням і вважають інтереси його найбільш близькими своїм інтересам» [23, с. 73]. Сучасник Т. Рильського Гліб Лазаревський процитував його слова про те, що український народ «може добре вирішити свою волю, тільки будучи освіченим, а тому перший обов'язок тих, хто почуває себе сином цього народу, вжити всіх зусиль, допомогти йому скоріше одержати освіту, скоріше вивести цим з пригнобленого соціального і національного становища» [6, с. 505].

Ще будучи студентами, Т. Рильський та В. Антонович подорожували Правобережною Україною. Вони спілкувалися з селянами, пізнавали їхнє життя, побут, народну творчість. Такий крок, як засвідчив у спогадах М. Рильський, «дав привід польським панам на Україні писати на Тадея Рильського численні доноси; серед авторів цих доносів був і мій дід красивий бонвіан Розеслав Рильський – і Тадеєві Рильському загрожувало заслання. Тільки допомога “впливових людей” <...> врятувала його. Звичайно в доносах акцентовано не “зраду” польського народу, а освітньо-демократичну роботу серед селян, участь у недільних потаємних школах із забороненою викладовою мовою українською» [19, с. 33].

Народодлюбні та патріотичні погляди Т. Рильського підтверджувалися його способом та сенсом життя. Г. Лазаревський у спогадах зазначив, що він зрікся свого минулого, батьків, багатства і залишився жити в селі заради українського селянства [6, с. 504].

Після закінчення університету Тадей оселився в успадкованому селі Романівка (нині – село Попільнянського р-ну Житомирської обл.). Він одружився з неписьменною і набагато молодшою селянкою Меланією Чуприною.

Т. Рильський побудував там школу для селянських дітей, яку утримував своїм коштом і в якій учителював близько 20 років. Організував вечірнє навчання для дорослих, писав книжки для народу, зібрав чималу бібліотеку. Допомігав селянам, був для них порадиником, мировим суддею.

Цінним є науковий доробок Т. Рильського, який відзначається різноманітною тематикою: фольклористично-етнографічні, історичні та економічні праці, надруковані в різних часописах («Киевская старина», «Основа») або окремими брошурами. Серед них фундаментальні праці – «До вивчення українського народного світогляду» («Киевская старина», 1888 р., 1890 р., 1903 р.), у якій розглянуто релігійні, сімейні та економічні відносини українського народу; «Студії над основами розкладу багатства» («Записки НТШ», 1892 р., т. 1) та ін.¹.

І. Франко вважав, що Т. Рильський – «високоідеальний чоловік і чесний характер <...> один із немногих поляків, що цілим своїм життям доказали серйозність своєї любові до рідної України й її народу» [28, с. 290]. М. Лисенко в листі до Б. Познанського писав у зв'язку зі смертю Т. Рильського: «Померла квітка юнацтва 60-х років, славних років обчеської [громадянської – Л. К.] свідомості й відродження українського національного почуття» [10, с. 343].

Дружні і творчі стосунки Т. Рильського з М. Лисенком тривали зі студентських років і до кінця життя. У 1896 році вони записували українські народні пісні у с. Романівка [15, с. 273]. Там же в 1900 році М. Лисенко гостював у Т. Рильського. Тоді ж розпочалася їхня подорож з метою етнографічних та фольклорних записів, що була перервана через хворобу Тадея [11, с. 136–146].

Найпершим середовищем, у якому формувалася особистість М. Рильського, був батьківський дім у с. Романівка. З автобіографії поета дізнаємося, що читати й писати Максима навчав батько, і «диковиною в ті часи було те, що це була українська мова» [19, с. 37]. Зростав Максим у середовищі

селянських дітей і, за його словами, «з ними вчився розуміти життя» [20, с. 431–432]. Діяч писав, що «злидні тодішнього села і його темряву я бачив, я знав, я розумів. Проте це якось проходило повз мене, і тільки набагато пізніше спомини про всі ті речі помогли сформуванню мого справжнього світогляду» [19, с. 37]. У рідному домі розпочалася його освіта, він багато читав, писав вірші, оповідання, драми [19, с. 38]. З дитинства у Максима з'явилася любов до української народнопісенної творчості, з якою, за його словами, він, здається, й родився. Вона виникла в нього під впливом старших братів – Івана («дуже музично обдарованого») та Богдана («прекрасного виконавця українських пісень») [20, с. 435].

З дитячих років у М. Рильського було шанобливе та піететне ставлення до М. Лисенка. У спогадах він зазначав, що «зріс у сім'ї та в оточенні, де Лисенкове ім'я завжди вимовлялося з особливою пошаною та любов'ю» [15, с. 273]. У 1900 році композитор приїхав погостювати в с. Романівка, і з цього приводу М. Рильський писав: «Того літа я вперше побачив свідомим, хоча ще й дитячим оком славного “возлюбленника муз і грацій” – і, звісно, поділяв зі старшими, сам ще гаразд не знаючи що й до чого, захоплення його особою» [16, с. 294].

У 1903 році українська громадськість відзначала 35-річний ювілей діяльності М. Лисенка. Як згадував М. Рильський, його, восьмирічного, брата обіцяли взяти із собою на цей ювілей, але «з різних прикрих для мене причин обіцянки не виконали» [15, с. 274]. Р. Скорульська припустила, що недавно віднайдений вірш М. Рильського, присвячений «Славному Кобзареві Миколі Лисенкові», був написаний, вірогідно, 1903 року з нагоди цього ювілею [25, с. 231–232].

Коли в 1902 році помер Т. Рильський, Максимові було лише 7 років. Їхня родина переїхала до Києва й оселилася у помешканні Тадеєвого приятеля – професора В. Антоновича. У 1908 році Максим почав навчання в приватній 1-й Київській

гімназії, директором якої був громадівець В. Науменко. На прохання дружини Т. Рильського юного гімназиста взяв до себе М. Лисенко. Можливість жити в домі славетного композитора Максим сприйняв з великою радістю. Остап Лисенко у «Спогадах...» так характеризує Максима, який мешкав у їхньому домі: «Маленький гімназист, прудкий, дотепний і водночас ввічливий, надзвичайно м'якої вдачі, одразу став улюбленцем всієї нашої сім'ї» [11, с. 154–155]. У родині М. Лисенка він прожив два роки, а потім оселився в домі громадівців Олександра та Софії Русових. Отже, у юнацькі роки М. Рильський перебував у середовищі діячів «Київської Старої громади».

У будинку М. Лисенка, за спогадами його сина Остапа, постійно звучала музика, і ця атмосфера полонила молодого Максима. Він був «від природи дуже музикальним хлопцем, <...> що почує в оперному театрі або на концерті, куди не раз водив його батько, те й підбирає на слух». Його музичні здібності відзначав і М. Лисенко: «І слухом музикальним, і пам'яттю природа-мати не зобидила нашого Максима. Хто знає <...> може, й музикантом буде» [11, с. 155].

М. Рильський захоплювався грою композитора на фортепіано. За визнанням поета, слухаючи його гру, він «буквально п'янів від звуків фортепіано» [31, с. 74]. У ті роки майбутній діяч, очевидно, опановував гру на цьому інструменті й згодом, як свідчать деякі мемуаристи, досягнув значних успіхів [26, с. 259]. Разом з родиною Лисенків Максим часто бував на симфонічних і камерних концертах у так званому Купецькому зібранні, де слухав видатних піаністів-композиторів О. Скрябіна та С. Рахманінова, які справили на нього неабияке враження [19, с. 40].

Молодий М. Рильський був також зачарований процесом творення музики М. Лисенком, який він міг спостерігати дистанційно, про що писав у своїх спогадах. Це юнацьке захоплення передане у вірші «Був теплий вересень» з 4 розділу поеми «Мандрівка в молодість», написаної 1942 року.

У родині М. Лисенка Максим мав можливість слухати не тільки фортепіанні, а й інші твори композитора. Він згадував виконання урочистого маршу з нагоди відкриття «Українського клубу», а також презентацію композитором опери «Енеїда» у колі найближчих друзів. За спогадами поета, у домі М. Лисенка відбувалися музикування з виконавцями на різних інструментах: на скрипці, віолончелі, кларнеті, а також зі співаками, які виконували твори господаря та інших композиторів.

Музика стала для М. Рильського невід'ємним компонентом його духовного світу, натхненницею в поетичній творчості. Дослідники відзначають вплив музики на його поезію, що надало їй музикальності [31]. Обізнаність М. Рильського з музичним мистецтвом і тонке відчуття музики засвідчують його статті цього напрямку. Протягом 1927–1964 років було опубліковано понад 60 музикознавчих статей, написаних на належному фаховому рівні.

Слід також відзначити, що середовище родини М. Лисенка мало вплив на М. Рильського не тільки у сфері музичного мистецтва, а й формувало його світогляд, громадянські риси.

Громадівець Євген Чикаленко у своїх «Спогадах...» писав: «Микола Лисенко з-поміж старших українців був найвідданіший справі українського відродження. <...> Він був найпопулярнішою людиною в Києві не тільки серед свідомих українців, а взагалі серед київського населення, як артист-музикант. <...> В його помешканні збиралися українські студентські гуртки» [29, с. 245]. Бували в домі М. Лисенка громадівці В. Антонович, М. Старицький, П. Житецький, Олена Пчілка та ін. Його особа мала величезний вплив на молодь. Один з членів «Київської Старої громади» й учасник хору М. Лисенка Люцій Кобилянський (1855–1941) писав: «Лисенко був для нас, української молоді, олицетворенням української ідеї, він був той жрець, Sacerdos, через якого до нас промовляла

вища істота – сама душа українського народу. <...> Але тут не без великого впливу були ще й особисті духовні прикмети Лисенка: його лагідна вдача, його надзвичайна делікатність, привітність, щирість. Він для кожного мав на устах ласкаве слово, до всіх однаково широко-привітний, він просто чарував своїм голосом, поглядом своїх очей, своєю усмішкою, стиском своєї руки... Ми вважали за щастя бути біля нього, слухати його, говорити з ним» [цит. за: 2, с. 42].

Дім М. Лисенка разом з квартирами М. Старицького та Косачів був одним з «найповажніших осередків тодішньої української інтелігенції в Києві» [12, с. 18], де в колі близьких друзів обговорювалися найважливіші питання існування та розвитку української культури. Переймався цією атмосферою і юний Максим та, як пише Л. Новиченко, «мабуть не проходили повз його увагу думки М. Лисенка про народ і обов'язки митця перед ним, хоч по справжньому він збагне і оцінить їх уже значно пізніше» [12, с. 18]. Проте ще під час перебування в цьому домі М. Рильський написав присвячений композитору вірш «Вийся, жайворонку, вийся над полями», який мав, за оцінкою Л. Новиченка, народницьке й громадянське спрямування [12, с. 19]. Цей вірш увійшов до його першої збірки «На білих островах», надрукованої 1910 року.

Протягом 1927–1964 років М. Рильський опублікував низку статей про М. Лисенка: спогади про композитора («Клаптики споминів», 1927 р., 1941 р.), статті з нагоди прем'єрних вистав та ювілейних дат («Робота над оперою “Тарас Бульба”», 1936 р., «Опера “Тарас Бульба” (до прем'єри в столичному театрі)», 1937 р., «Рицар української пісні (До сотих роковин з дня народження Миколи Лисенка)», 1942 р., «Різдвяна ніч», 1958 р., «Про “Енеїду” М. Лисенка в Київському театрі опери та балету», 1958 р.), вступні статті («Спомин О. М. Лисенка про батька», 1957 р., «Про листи Миколи Лисенка», 1964 р.). Крім того, іноді згадував його і в інших статтях.

У працях М. Рильського про М. Лисенка, написаних у різні періоди, автор виділив громадянськість як характерну рису особистості композитора, що відповідало ідеалам київських громадівців. Він відзначав, що композитор знехтував своєю кар'єрою піаніста й обрав «громадське слугування». За словами М. Рильського, для М. Лисенка була характерна «любов до народу, високе почуття обов'язку, розуміння мистецтва як служіння» [18, с. 346]. Поет бачив у М. Лисенкові «образ музики-громадянина, людини, що символізувала і втілювала відродження української пісні й відродження української культури» [16, с. 273].

Статті про М. Лисенка засвідчують, що М. Рильський був дуже добре обізнаний з творчістю композитора. У юнацькі роки він спостерігав велике захоплення простого народу та української інтелігенції музикою М. Лисенка, а також і вороже ставлення до композитора представників царської влади та кореспондентів газети «Кіевлянин» та ін.

М. Рильський, високо оцінюючи творчий доробок композитора, зробив акцент на тому, що народність його музики набула нової якості. Він відзначив плідну фольклористичну діяльність композитора (записи народних пісень, їх аранжування, теоретичне вивчення, пропаганду) і найголовнішим його досягненням вважав знаходження відповідної музичної мови в опрацюванні народнопісенних джерел, в обробках та адаптації цих джерел у різних жанрах творчості. Тобто М. Лисенко, як поетично сказав М. Рильський, «подав самоцвіти нашого мелосу в золотій оправі тогочасної музичної мислі» [17, с. 312].

Дослідник усвідомлював, що М. Лисенко розпочав новий етап розвитку української національної музики і назвав композитора «загальноновизнаним батьком нової української музики, більше того – вінчаного лаврами вождя тогочасної української культури і громадськості» [16, с. 296]. Особливо високо цінував М. Рильський твори М. Лисенка на тексти Т. Шевченка і підкреслював, що

«ішов Лисенко тим же самим шляхом, що й автор самих текстів: від народу і до народу». Поет писав, що кожен твір Шевченка «безмежне поле для музикальних тлумачень, і тому і писали, і пишуть, і писатимуть композитори післялисенківської доби на тексти Шевченка до кінця віку. Але Лисенкова «Музика до “Кобзаря”» – це є пам'ятник нерукотворний, до якого – ніколи не заросте народна тропа» [17, с. 314].

Народницький напрям діяльності й творчості М. Лисенка був близький М. Рильському, який з дитинства любив народу пісню. Закріпилася ця любов, за його словами, під час життя в родині М. Лисенка [20, с. 435]. Олександр Дейч, приятель М. Рильського ще з часів навчання в гімназії, у спогадах про нього писав, що «українська пісня і музика були завжди його стихією». Він зазначив, що Максим знав велику кількість українських народних пісень і «його поетичне обдарування підносилося на крилах народної пісні» [4, с. 54]. Народність та національність мистецтва для М. Рильського були найважливішими його ознаками. Про це він писав у статті «Література і народ» (1957): «Народність і національність – незмінні ознаки справжньої літератури, справжнього мистецтва» [14, с. 170].

Творча індивідуальність М. Рильського була багатогранною. У нього поєднався талант поета і вченого. Значним є його поетичний доробок, він здійснив чимало поетичних перекладів з різних мов, а також написав багато наукових праць із літературознавства, фольклористики, етнографії, мистецтвознавства та лінгвістики. Від 1944 року й до кінця життя М. Рильський очолював Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Під його керівництвом Інститут здійснював велику науково-дослідну роботу й став визначним науковим центром вивчення української культури. Крім того, важливе місце в його житті посідала громадська діяльність. Сучасники поета відзначали неабияку працездатність М. Рильського, жадіб-

ність до роботи, що, на думку Олеся Гончара, була в нього «від невтолимого і пристрасного бажання принести як можна більше користі народові, рідній культурі» [3, с. 22]. У цьому М. Рильський продовжував традиції свого батька та М. Лисенка, глибоку пошану й любов до якого він проніс крізь усе своє життя.

Розуміючи велике значення особи М. Лисенка і його творчості для України та її культури, М. Рильський піклувався про друкування творів композитора та їх виконавство, брав безпосередню участь у підготовці повного видання його творів. За літературною редакцією М. Рильського протягом 1950–1959 років було опубліковано 20-томне зібрання творів М. Лисенка. Разом з Л. Ревуцьким та Б. Лятошинським М. Рильський працював над новою редакцією опери М. Лисенка «Тарас Бульба» (вистава відбулася 1937 р. в Академічному театрі

опери та балету). З листів дізнаємося, що він піклувався також про встановлення в Києві пам'ятника М. Лисенкові, що здійснилося в 1965 році уже після смерті поета. Видатний співак Іван Козловський, який приятелював з М. Рильським, писав, що «велика заслуга Максима Тадейовича в тому, що тепер виконується музика Лисенка» [5, с. 287].

Стилістика поетичних творів М. Рильського змінювалася і модернізувалася. Проте демократичні ідеали громадівців, які він засвоїв ще в молодому віці, – передусім служіння митця українському народові, його культурі, залишалися в його житті незмінними. Літературознавець В. Агеєва в дослідженні про М. Рильського писала: «Він завжди почувався спадкоємцем Лесі Українки, Миколи Лисенка, Володимира Антоновича – усіх, хто так чи так сприяв його духовному, письменницькому становленню» [1, с. 312].

Примітка

¹ Праці Тадея Рильського надруковані в книзі: Рильський Т. «В житті ніколи неправді не служив» [21, с. 58–461].

Список використаних джерел

1. Агеєва В. Мистецтво рівноваги. Максим Рильський на тлі епохи. Київ : Києво-Могилянська академія, 2012. 392 с.
2. Андрієвський В. Микола Лисенко. В соту річницю з дня народження. Львів : Українська академія наук, 1942. 63 с.
3. Гончар О. Щедрий сердцем. *Воспоминания о Максиме Рильском*. Москва : Сов. писатель, 1984. С. 21–22.
4. Дейч А. По дороге дружбы. *Воспоминания о Максиме Рильском*. Москва : Сов. писатель, 1984. С. 29–75.
5. Козловский И. Слово о друге. *Воспоминания о Максиме Рильском*. Москва : Сов. писатель, 1984. С. 284–287.
6. Лазаревський Г. Київська старовина. *Рильський Т. В житті ніколи неправді не служив* / упоряд. М. Г. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк. Київ : Успіх і кар'єра, 2013. С. 501–509.
7. Лисенко М. В. Лист до Ф. М. Колесси № 242 від 22 квітня 1896 р. *Лисенко М. В. Листи* / упоряд. текстів, передм., комент. анов. імен. покажчик Р. М. Скорульської. Київ : Муз. Україна, 2004. С. 254–259.
8. Лисенко М. В. Лист до І. Я. Франка № 109 від 8 грудня 1885 р. *Лисенко М. В. Листи* / упоряд. текстів, передм., комент. анов. імен. покажчик Р. М. Скорульської. Київ : Муз. Україна, 2004. С. 163–164.
9. Лисенко М. В. Лист до О. М. Куліш (Ганни Барвінок) № 260 від 20 серпня 1897 р. *Лисенко М. В. Листи* / упоряд. текстів, передм., комент. анов. імен. покажчик Р. М. Скорульської. Київ : Муз. Україна, 2004. С. 271–272.
10. Лисенко М. В. Лист до Б. С. Познанського № 369 від 22 листопада 1902 р. *Лисенко М. В. Листи* / упоряд. текстів, передм., комент. анов. імен. покажчик Р. М. Скорульської. Київ : Муз. Україна, 2004. С. 342–343.

11. Лисенко О. Спогади про батька. Київ : Музична Україна, 1991. 368 с.
12. Новиченко Л. М. Поетичний світ Максима Рильського (1910–1941). Київ : Наукова думка, 1980. 406 с.
13. Олена Пчілка. Микола Лисенко (Спогади і думки). *Микола Лисенко у спогадах сучасників : у 2 т.* Т. 1. / упоряд. текстів, передм. та коментарі Р. Я. Пилипчука. Київ : Музична Україна, 2003. С. 40–63.
14. Рильський М. Література і народ. *Рильський М. Твори : у 10 т.* Київ : Худ. література, 1962. Т. 9. С. 169–181.
15. Рильський М. Лисенко (Клаптики споминів). *Рильський М. Зібрання творів : у 20 т.* Київ : Наукова думка, 1986. Т. 15. С. 273–277.
16. Рильський М. Микола Лисенко (Клаптики споминів). *Рильський М. Зібрання творів : у 20 т.* Київ : Наукова думка, 1986. Т. 15. С. 294–301.
17. Рильський М. Рицар української пісні. *Рильський М. Зібрання творів : у 20 т.* Київ : Наукова думка, 1986. Т. 15. С. 311–315.
18. Рильський М. Про Михайла Микишу. *Рильський М. Зібрання творів : у 20 т.* Київ : Наукова думка, 1986. Т. 15. С. 346–347.
19. Рильський М. Із спогадів. *Рильський М. Зібрання творів : у 20 т.* Київ : Наукова думка, 1988. Т. 19. С. 32–47.
20. Рильський М. Автобіографія. *Воспоминания о Максиме Рильском.* Москва : Сов. писатель, 1984. С. 428–444.
21. Рильський Т. В житті ніколи неправді не служив / упоряд. М. Г. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк. Київ : Успіх і кар'єра, 2013. 576 с.
22. Рильський Т. С правого берега Днепра. *Рильський Т. В житті ніколи неправді не служив / упоряд. М. Г. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк.* Київ : Успіх і кар'єра, 2013. С. 58–63.
23. Рильський Т. Нескільки слів о дворянах правого берега Днепра. *Рильський Т. В житті ніколи неправді не служив / упоряд. М. Г. Рильський ; автор передм. та комент. Н. М. Пазяк.* Київ : Успіх і кар'єра, 2013. С. 64–73.
24. Сарбей В. Національне відродження України. Київ : Альтернатива, 1999. 333 с.
25. Скорульська Р. М. «Від поживклих сторінок на нас життя безсмертне віє». *Слов'янський світ.* Київ, 2011. Вип. 9. С. 230–232.
26. Смолич Ю. Рильський. *Київські неокласици / упоряд. В. Агеєва.* Київ : Факт, 2003. С. 253–270.
27. Старицький М. К біографії Н. В. Лысенка (вспоминання). *Микола Лисенко у спогадах сучасників : у 2 т.* Т. 1. / упоряд. текстів, передм. та коментарі Р. Я. Пилипчука. Київ : Музична Україна, 2003. С. 11–63.
28. Франко І. Пам'яті Тадея Рильського. *Франко І. Зібрання творів : у 50 т.* Київ : Наукова думка, 1986. Т. 47. С. 289–290.
29. Чикаленко Є. Спогади 1861–1907. Нью-Йорк : Українська вільна академія наук у США, 1955. 502 с.
30. Чирикало Н., Беззубець О. Спогади діячів українського національно-визвольного руху 60–90 років ХІХ століття. *Етнічна історія народів Європи.* 2001. Вип. 9. С. 90–94.
31. Шеффер Т. Музичні образи в поезії. *Рильський і музика.* Київ : Наукова думка, 1969. С. 15–78.

References

1. ANHEYEVA, Vira. *The Art of Equilibrium. Maksym Rylskiy on the Background of the Epoch.* Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiya, 2012, 392 pp. [in Ukrainian].
2. ANDRIYEVSKIY, Viktor. *Mykola Lysenko. On the Occasion of the Centenary of Birthday.* Lviv: Ukrayinska akademiya nauk, 1942, 63 pp. [in Ukrainian].
3. HONCHAR, Oles. With a Generous Heart. In: Evgeniya DEICH, Bogdan RYLSKIY, compilers. *Reminiscences on Maksim Rylskiy.* Moscow: Sov. pisatel, 1984, pp. 21–22 [in Russian].
4. DEICH, Aleksandr. Along the Road of Friendship. In: Evgeniya DEICH, Bogdan RYLSKIY, compilers. *Reminiscences on Maksim Rylskiy.* Moscow: Sov. pisatel, 1984, pp. 29–75 [in Russian].
5. KOZLOVSKIY, Ivan. A Word on a Friend. In: Evgeniya DEICH, Bogdan RYLSKIY, compilers. *Reminiscences on Maksim Rylskiy.* Moscow: Sov. pisatel, 1984, pp. 284–287 [in Russian].
6. LAZAREVSKIY, Hlib. The Kyivan Past. In: Maksym RYLSKIY, a compiler. *Rylskiy Tadei. I've Never Served to Untruth in My Life.* Preface and comments by Nadiya PAZIAK. Kyiv: Uspikh i kariyera, 2013, pp. 501–509 [in Ukrainian].
7. LYSENKO, Mykola. A Letter to F. M. Kolessa # 242 on April 22, 1896. In: Roksana SKORULSKA, a compiler. *LYSENKO M. V. Letters.* Kyiv: Muz. Ukrayina, 2004, pp. 254–259 [in Ukrainian].
8. LYSENKO, Mykola. A Letter to I. Ya. Franko # 109 on December 8, 1885. In: Roksana SKORULSKA, a compiler. *LYSENKO M. V. Letters.* Kyiv: Muz. Ukrayina, 2004, pp. 163–164 [in Ukrainian].
9. LYSENKO, Mykola. A Letter to O. M. Kulish (Hanna Barvinok) # 260 on August 20, 1897. In: Roksana SKORULSKA, a compiler. *LYSENKO M. V. Letters.* Kyiv: Muz. Ukrayina, 2004, pp. 271–272 [in Ukrainian].
10. LYSENKO, Mykola. A Letter to B. S. Poznanskiy # 369 on November 22, 1902. In: Roksana SKORULSKA, a compiler. *LYSENKO M. V. Letters.* Kyiv: Muz. Ukrayina, 2004, pp. 342–343 [in Ukrainian].

11. LYSENKO, Ostop. *Reminiscences on the Father*. Kyiv: Muzychna Ukrayina, 1991, 368 pp. [in Ukrainian].
12. NOVYCHENKO, Leonid. *Poetical World of Maksym Rylskiy (1910–1941)*. Kyiv: Naukova dumka, 1980, 406 pp. [in Ukrainian].
13. Olena PCHILKA. Mykola Lysenko (Memoirs and Reflections). In: Rostyslav PYLYPCHUK, a compiler. *Mykola Lysenko in the Contemporaries Reminiscences: In Two Volumes*. Kyiv: Muzychna Ukrayina, 2003, vol. 1, pp. 40–63 [in Ukrainian].
14. RYLSKYI, Maksym. Literature and People. *Maksym Rylskiy. Works: In Ten Volumes*. Kyiv: Khud. literatura, 1962, vol. 9, pp. 169–181 [in Ukrainian].
15. RYLSKYI, Maksym. Lysenko (The Shreds of Reminiscences). In: *Maksym RYLSKYI. Collected Works: In Twenty Volumes*. Kyiv: Naukova dumka, 1986, vol. 15, pp. 273–277 [in Ukrainian].
16. RYLSKYI, Maksym. Mykola Lysenko (The Shreds of Reminiscences). In: *Maksym RYLSKYI. Collected Works: In Twenty Volumes*. Kyiv: Naukova dumka, 1986, vol. 15, pp. 294–301 [in Ukrainian].
17. RYLSKYI, Maksym. The Knight of Ukrainian Song. *Maksym RYLSKYI. Collected Works: In Twenty Volumes*. Kyiv: Naukova dumka, 1986, vol. 15, pp. 311–315 [in Ukrainian].
18. RYLSKYI, Maksym. On Mykhailo Mykysha. *Maksym RYLSKYI. Collected Works: In Twenty Volumes*. Kyiv: Naukova dumka, 1986, vol. 15, pp. 346–347 [in Ukrainian].
19. RYLSKYI, Maksym. From the Reminiscences. *Maksym RYLSKYI. Collected Works: In Twenty Volumes*. Kyiv: Naukova dumka, 1988, vol. 19, pp. 32–47 [in Ukrainian].
20. RYLSKIY, Maksim. Autobiography. In: Evgeniya DEICH, Bogdan RYLSKIY, compilers. *Reminiscences on Maksim Rylskiy*. Moscow: Sov. pisatel, 1984, pp. 428–444 [in Russian].
21. RYLSKYI, Maksym, a compiler. *Rylskiy Tadei. I've Never Served to Untruth in My Life*. Preface and comments by Nadiya PAZIAK. Kyiv: Uspikh i kariyera, 2013, 576 pp. [in Ukrainian].
22. RYLSKIY, Tadei. From the Right Bank of the Dnepr. In: Maksym RYLSKYI, a compiler. *Rylskiy Tadei. I've Never Served to Untruth in My Life*. Preface and comments by Nadiya PAZIAK. Kyiv: Uspikh i kariyera, 2013, pp. 58–63 [in Russian].
23. RYLSKIY, Tadei. Some Words on the Noblemen of the Right Bank of the Dnepr. In: Maksym RYLSKYI, a compiler. *Rylskiy Tadei. I've Never Served to Untruth in My Life*. Preface and comments by Nadiya PAZIAK. Kyiv: Uspikh i kariyera, 2013, pp. 64–73 [in Russian].
24. SARBEY, Vitaliy. *The National Revival of Ukraine*. Kyiv: Alternatyva, 1999, 333 pp. [in Ukrainian].
25. SKORULSKA, Roksana. 'Immortal Life Breathes on Us from the Yellowed Pages'. *The Slavic World*. Kyiv, 2011, 9, 230–232 [in Ukrainian].
26. SMOLYCH, Yuriy. Rylskiy. In: Vira AHEYEVA, a compiler. *Kyivan Neoclassics*. Kyiv: Fakt, 2003, pp. 253–270.
27. STARYTSKYI, Mykhailo. To the Biography of N. V. Lysenko (Reminiscences). In: Rostyslav PYLYPCHUK, a compiler. *Mykola Lysenko in the Contemporaries Reminiscences: In Two Volumes*. Kyiv: Muzychna Ukrayina, 2003, vol. 1, pp. 11–63 [in Russian].
28. FRANKO, Ivan. To the Remembrance of Tadei Rylskiy. In: *Franko Ivan. Collected Works: In Fifty Volumes*. Kyiv: Naukova dumka, 1986, vol. 47, pp. 289–290 [in Ukrainian].
29. CHYKALENKO, Yevhen. *Reminiscences of 1861–1907*. New-York: Ukrayinska vil'na akademiya nauk u SShA, 1955, 502 pp. [in Ukrainian].
30. CHYRYKALO, Nina, Olha BEZZUBETS. Reminiscences of the Figures of Ukrainian National-Liberation Movement of the 1860s – 1890s. *Ethnic History of European Nations*, 2001, 9, 90–94 [in Ukrainian].
31. SHEFFER, Tamara. Musical Images in the Poetry. In: BOROVIK, Mykola, Tamara BULAT, Tamara SHEFFER. *Rylskiy and Music*. Kyiv: Naukova dumka, 1969, pp. 15–78 [in Ukrainian].